

Geleceği geniş ama çevresi dar: Ekoloji ve sanat

Dünya ve Türkiye'de ekoloji ve sanat ilişkisini yaklaşan "Yedinci Kıta" başlıklı 16. İstanbul Bienali öncesi bütüç altına almaya çalıştık. Yakın tarihin siyasal, ekonomik ve kültürel tahribatına estetik bir direniş öyküsü olarak bu anlatının önemli vakaları ile figürlerinin kulaklarını bir kez daha çınlatmak istedik

EVRİM ALTUĞ evrimaltug@gmail.com

Küratörlüğünü Fransız yazar, düşünür Nicolas Bourriaud'nun üstlendiği 16. İstanbul Bienali ile insan elinden çıkma bir 'çağ' olarak tabir edebileceğimiz '*Antroposen*' kelimesini daha da sık telaffuz eder olduğumuz günlerdeyiz.

Ama bu 'yeni' bir durum değil. En azından ne dünya ne de Türkiye'de son yarım asırdır kendini (hem dünyaya hem kendine) ispatlamaya çalışan çağdaş sanatımız adına. Türkiye ve dünyada çevre sanatı-ekolojik sanat ifadesi ve evrimini, belli bir dönemin kültür-siyaset ajandasından bağımsız olarak düşünmemek gerekiyor. Bir diğer tabiri de '*Capitalosene*' olan bu 'yeni çağ'ın en belirgin özelliği, ona jeolojik faaliyetlerden ziyade üretim, iktidar ve kâra dönük insan faaliyetlerinin yol açmış olması.

İKSV'nin bienal kaynaklarından okuduğumuz kadarıyla "Antroposen'de, gezegenin insan eli değmemiş köşeleri gitgide azalırken, yerleşim merkezleriyle diğer canlıların paylaştığı kırsal arasında var olduğuna inanılan kültür-doğa ayrımı da ortadan kalkıyor. Dünya, şehirlerin tek bir megapolde birleştiği, merkezi olmayan, tamamen insan üretimi bir mekâna dönüşüyor. Canlılar ile makinelerin, doğal ile yapay zekânın iç içe geçtiği bu çağda sanat ise giderek insanı merkezine almaktan vazgeçerek yönünü insan ile insan olmayan arasındaki sınırın geçirgenleştiği bir dünyayı araştırmaya doğru çeviriyor." Hâl böyle iken çevre sanatı (environmental art) veya ekolojik sanatın bilhassa Avrupa ve ABD'de gündemde kaldığı 1960'larda, bu kıtalardaki sömürgeci dünya enerji devlerinin farklı ülkelerde tekel elde edebilmek üzere art arda gösterdikleri çaba, ilgili -tepkisel- sanat üretimini de tetiklemiş görünüyor.

Bu yazıda bizleri bugünkü kültür üretimine ve tepkisel bağlamda ondaki muhalefet ile yaratıcılık, eylemsellik düzeyine taşıyan kimi figür ve ürünleri yeniden anımsamayı lüzumlu bulduk.

ABD'de minimalizm ve post-minimalizm akımının dorukta olduğu bir süreçte, 'Dünya Sanatı', 'Ekoloji Sanatı' veya 'Çevre Sanatı' gibi tabirlerle dikkat çeken bu eğilim ve üretimde İtalyan çıkışlı modern Arte Povera (Yoksul Sanat) akımının etkisi kaçınılmaz. Bu akımın sanatçılarının, tüketim toplumu zihniyeti karşısında aldıkları 'geri dönüşümcü' ve radikal tavrın, çevre/ekoloji sanatına yansıdığını ileri sürebiliyoruz. Keza ilerleyen yıllarda, çevre sanatı dediğimizde, hemen her biri birer kitap derinliğindeki sanatçılar Andy Goldsworthy, Helen Mayer, Newton Harrison, Robert Smithson, James Turrell, Pierre Huyghe, Nancy Holt, Alan Sofinst, Mary Lucier, Mark Dion, MelChin, Joseph Beuys, Sol LeWitt ve elbette Yoko Ono ile 1982'de Manhattan'ın göbeğine buğday ekimi gerçekleştiren AgnesDenes'i burada anmamız pek uygun görünüyor. Yakın dönemde ise Olafur Eliasson'un ya da MegWebster, Herman de Vries veya Nils Udo, Chris Jordan ya da UdoClay'in yapıtları, yine Aviva Rahmani ya da performansçı ikili Pearl-Damour ve Shawn Hall ile Antti Laitinen ve İstanbul Bienali'ne de gelen Franz Krajcberg bize çevre sanatının bugünü ve geleceği üzerine ipuçları veriyor. Keza iklim değişikliğini geçen sene New York'ta Hudson Vadisi'nde bulunan Storm King Art

Center'da odak noktası yapan "Indicators" sergisi ve katılımcıları da burada anılmayı hak ediyor.¹

Çevre sanatı üzerine yoğunlaşan sanatçılar, etraflarındaki doğa ile uyum halinde üretmeyi, onu olumsuz manada dönüştürmekten daha fazla gözetiyor. Ortaya koydukları sanatsal üretim üzerinden insanın çevre ile ilişkisini araştıran sanatçılar böylelikle bizlerin de sanatsal üretimin işlevi ve doğası üzerine yeniden düşünmemizin önünü açıyor. Bu da sanatçıların daha eylemsel, siyasal bir tavır takınmalarında oldukça etkili oluyor. Bu konudaki en taze hareketliliklerin başını Londra'daki National Portrait Gallery veya British Museum'un İngiliz petrol devi BP ile ilişkisini protesto eden sanatçıların tutumu veya sanat ve kültürde emek sömürüsü ile tekelleşmeye direnen Körfez Emek/Gulf Labor² koalisyonu çekiyor. Bilindiği gibi geçen yıl da Shell firması, The National Gallery ile olan 12 senelik sponsorluk işbirliğini gelen tepkiler üzerine iptal etmek zorunda kalmıştı.³

Çevre sanatçıları ya da ekolojik sanatçılar 'doğal olarak' doğal materyallerden faydalanıyor. Çiçekler, dallar, kökler, toprak, kum, taş, su, buz, yağ, petrol ve bunun gibi unsurlar yapıtlarında temel teşkil ediyor. Daha önemlisi, eserlerini nereye bıraktıkları, yapıtlarının ihtiva ettiği dert-anlatı için belirleyici oluyor. Böylece sanatçılar, ortaya koydukları ekolojik/çevre sanatı vesilesiyle yapıt bıraktıkları yerin bulunduğu alan üzerinde de izleyicinin bakışını dönüştürebilmeyi, zaten 'orada olan'ın gizli anlam ve değerlerini bu farkındalık ile vurgulayabilmeyi hedefliyor.

Çevre sanatçılarının, ortaya koydukları üretim ve eylemlerle vurguladıkları önemli bir tartışma konusu da 'kurum eleştirisi'. Başını müze ve galerilerin çektiği kültür ve sanat kurumlarının belli ekonomik ve yapısal uzantılarıyla çevreye ne kadar saygılı olup olmadıkları bugün artan sayıda sanatçı için de yapıt/eylem üretimlerinde belirleyici. Sanat tarihçiler açısından, 'Arazi Sanatı/Land Art' akımı üzerinden dönüşüp, şekillenen ve 19'ncü yüzyıl resim sanatında gördüğümüz türden bir 'temsiliyet'i veya izlenimci, dışavurumcu vb. tutumu geride bırakan bu akımdaki 'ani yer değişiklikleri' ile sanatçılar, sanat piyasasını belirleyici yer, zaman ve mekânlarda, bilinçli değer kaymalarının müsebbibi halini alıyor. Satıcının, koleksiyonerin, küratör veya direktörün iktidarını sınıyor. Bunu bugün de görebilmek mümkün.

Doğaya yönelik tahribatın yükselen neo-liberalizm ile adeta azmanlaştığı Türkiye'de çevre kaygısıyla estetik bir yeniden tabir, bir yeni yaklaşım gözeten sanatçı ve kolektiflere baktığımızda tarihler 1990'ların başına değin uzanıyor diyebiliyoruz. Başta Joseph Beuys ile dostluğu tarihe mal olmuş tanınmış sanatçı Sarkis'in varlığı olmak üzere, Elif Çelebi, Nil Yalter, Volkan Demir, Murat Germen, Seza Parker, Serkan Taycan, Alper Aydın, Kamusal Sanat Laboratuvarı, Çağrı Saray, Ayşe Erkmen, Özgül Arslan, Gökçe Erhan, Aslıhan Demirtaş, Artık İşler Kolektifi, Ceren Oykut, Sinek Sekiz, Can Altay, Ali Kazma ve Berat Işık gibi sanatçılar, kariyerlerinde ürettikleri türlü eylem-işler vesilesiyle hep belli bir perspektifi savunduklarını teşhir etmiş benziyor.

İstanbul Taksim'deki 2013 Haziran ayı Gezi eylemlerini başlatan vesilenin de bir yeşil alan ya da tarihsel manada eski bir Ermeni mezarlık alanı olmasıyla, sanat ve kültürde ekolojik-politik savunmacı ve muhalif çizgi giderek daha da berrak ve etkili hale geliyor. Bu minvalde dönemin (2013) İstanbul Bienali'nin de "Anne, Ben Barbar mıyım?" teması ile Fulya Erdemci tarafından üstlenilmesi ortaya ayrı bir ironi çıkarıyor ki o bienalde de çevre-siyaset-estetik ilişkisini gözetten bir çok Türkiyeli sanatçının yapıtı yer alıyor.⁴ Bu minvalde İnci

¹ <https://stormking.org/indicators/>

² <https://gulflabor.org>

³ <https://frieze.com/article/after-years-environmental-protests-shell-ends-national-gallery-sponsorship>

⁴ <http://13b.iksv.org/tr>

Eviner, Ayşe Erkmen, Mahir Yavuz-Orkan Telhan, Halil Altındere, Murat Akagündüz, Mülksüzleştirme Ağları (Yaşar Adanalı, Burak Arıkan, Özgül Şen, Zeyno Üstün, Özlem Zıngıl ve anonim diğer katılımcılar), Murat Akagündüz, Sulukule Platformu gibi isimleri, sergiledikleri yapıtların 'dertleri' adına kayda geçmemiz anlamlı görünüyor. Bu manada eylemsellik ve katılımcılık bakımından, 13. İstanbul Bienali tarafından da desteklenen Serkan Taycan projesi *İki Deniz Arasında*'ya burada büyüteçle bakmak yine ayrıca lüzumlu görünüyor.

İstanbul'un tehditkâr dönüşümünü yürüyerek deneyimleme imkânı veren *İki Deniz Arası* İstanbul'un yakın batısında, Karadeniz ile Marmara denizleri arasında dört günlük bir yürüyüş rotası olarak tasarılanmıştı. Toplam uzunluğu 60 kilometre ve her biri ortalama 15 kilometrelik 4 parçadan oluşan rota dört farklı günde de yürünebilir şekilde belirlenmişti. Rota şehrin en dışından merkezine katman katman ilerliyordu. Orman ve kırsal alanlardan, su havzalarından geçerek şehrin merkezine varan güzergâh İstanbul'un son yıllardaki ekolojik ve sosyal dengeleri gözetmeyen pervasız dönüşümünün gözlenebileceği linyit ocakları, yeni havalimanı bölgesi, Üçüncü Köprü yolu, hafriyat atık alanları, sanayi ve toplu konut alanları gibi noktaların yanı sıra İstanbul'un en eski yerleşimi Yarımburgaz Mağarası ve kent içi bostanları gibi kültürel ve tarihi dokuları barındıran yerlerden geçmekte idi. *İki Deniz Arası* bir önerme ve bir davetti. Yürümenin dünyayı duyumsamaya yol açan ritmini yücelten bir eylemdi. Ve bu eylem Karadeniz ile Marmara arasında bir 'yol' açacak belki de en 'hayırlı proje' olarak Taycan öncülüğünde sosyal medya, kitleler ve sanat dünyasına teklif edildi.⁵

Öte yanda, Türkiye'nin öncü sanayi-endüstri holdinglerinden Eczacıbaşı'nın Koç sponsorluğu ile İKSV çatısında düzenlediği 16. İstanbul Bienali'nin küratörüyle başka bir süreli yayın (212) için geçen haftalarda telefonda yaptığımız görüşmede Bourriaud, çevre kirliliği ve yok olma tehdidi sürekli tazelenen Türkiye ile ilgili görüş ve kaygılarını, şöyle dile getiriyor: "*Yeni (İstanbul) havalimanı ile ilgili olarak sizinle tamamen aynı fikirdeyim! Yani, tamamen kullanışsız bir şey bu. Ancak (kastettiğiniz) söz konusu soylulaştırma sürecinin, ne mutlu ki, sanatçılar veya güncel sanat tarafından kışkırtılmadığını da söylemem gerekiyor.*

Burada başkalarına ilişkin olarak korumaya çalıştığımız, bir nebze de olsa, buraya ait olan belli bir ruhtur. Toplum, buraları soylulaştırılmadan önce kurtarabilir de. Eğer (bienal) toplumun tepkisini, buraları korumak adına, bölgelerin yabancıllığı adına sahiplenmek adına tetikleyecek olabilirse bu harika olacaktır. Ama korkarım, bu çok zor bir şey. Çünkü bu, emlak elebaşlarının sürdürdüğü bir dans. Ama bizler sanatçılar, küratörler olarak, böylesi durumlar vesilesiyle içeri de pekâlâ sızabiliriz."

Bourriaud, içinde yer aldığı bu durumu 'Robin Hood' etkisi olarak tarifleyip, içeriden mücadeleyi savunurken, öbür yandan da sistem ve kurum eleştirisine ilginç bir proje ile yanıt veriyor. Küratör ve yazar, eleştirmen; Fransa'nın Montpellier kentindeki MOCO sanat mekânı projesiyle, koleksiyonlara ait depolara stoklanmış onca imge ve hikâyeyi bir biçimde geri dönüştürmenin sorumluluğunu üstleniyor. Yani probleme çözümle yanıt vererek bir nevi (elbette sembolik) kültürel atık/koleksiyon dönüşüm merkezi veya otelinin altına imzasını bırakıyor. Bilindiği gibi böylesi bir 'konaklama' biçimi de İspanya'nın Barcelona kentindeki bir otelde gerçekleşen ve video sanatı eserlerinin izlendiği Loop Barcelona'da karşımıza çıkıyor.

Asıl konumuza tekrar odaklanacak olursak, Şekerbank'ın düzenlediği ve programının belli bir bölümünde ekoloji ve sanat ilişkisini gündeme taşıyan arşivsel video yapıtlara da kapısını açmış kentler arası 'Açıkekran' projesini de bu dosyada anabiliyoruz. Öte yandan anımsanacağı gibi, bu sanat tarihsel ve içerikte küratöryel-kategorik proje dahi Kamusal Sanat Laboratuvarı'nın açık eleştiri hedefi olmuştu.⁶ Şekerbank Açıkekran, 2012-2013 seyir

⁵ <http://cultureroutesinturkey.com/tr/iki-deniz-arasi/>

⁶ <http://kamusalsanatlaboratuvari.blogspot.com/2012/>

programını, Ekoloji'ye ayırmıştı.20 Eylül 2012'de, İstanbul Feneryolu'ndaki Şekerbank şubesi önünde, Kamusal Sanat Laboratuvarı, Karadeniz İsyandadır Platformu üyeleri, sanatçılar ve üniversite öğrencilerinden oluşan bir grup, bir eylem gerçekleştirmişti. Grup, eylem tarihinde Berat Işık'ın çevre ve ekoloji ilişkisini irdelediği video yapıtının sergilendiği, ancak son anda kaldırıldığı bankanın kapısına, içinde HES (Hidro Elektrik Santrali) projesine direnen Solaklı köylülerine yönelik saldırıların fotoğraflarının yer aldığı iki metre çapında bir 'HES borusu' bırakmış; bankanın 'çevreye duyarlı' bir imaj yaratmak için sanatı araçsallaştırmasını protesto eden bir de basın açıklaması yapmıştı. Uğruna sanat ve kültür dünyasına çağrıda bulunularak bir imza kampanyasının da başlatıldığı bu eylemden⁷ iki ay önce de bankanın Gümüşsuyu Şubesi önünde Trabzon'a bağlı Solaklı Vadisi köylülerinden oluşan bir grup, aynı mesajlara yakın başka bir basın açıklaması ve protestoda daha bulunmuştu. Bu sırada da Açıkekran projesi kapsamında Elif Çelebi'nin bir grup video çalışması sergilenmekte idi.⁸

Hâl böyle iken Şekerbank/Açıkekran projesine emek vermiş sosyolog, küratör Ali Akay'a bugün kulak verdiğimiz zaman ise bize ekoloji ve sanat hakkında şu tanıklık, tecrübe ve açıklamalarda bulunuyor:

"Benim ekoloji ile düşünsel ilişkim, 1980'li yılların sonlarına dayanıyor. İlk kez Fransa'da ekolojist hareketin toplantılarına katılmaya başladığım zaman Rene Dumont adlı bilimsel tarım uzmanının konuşması beni çok etkilemişti. Dünyadaki nüfusu karşılayacak kadar bir beslenme politikalarının imkansızlığından ve suyun ve yiyeceğin artmakta olan nüfusa yeterli olamayacağını öğrendiğimde, hayvan ve insan ve de bitki arasında hiyerarşik bir farkın olmadığını iddia eden Deleuze ve Guattari'nin düşünceleriyle birleştirdiğimde bunu, ekolojik olana ilgim artmaya başlamıştı.

Bir de buna Guattari'nin 1980'li yılların sonunda ve 90ların başında kurmaya çalıştığı sol bir ekolojist parti imkânlarını denemek üzere yazmış olduğu "Üç Ekoloji" kitabı da eklendiğinde ilk çevirmeye başladığım kitaplar arasında, sadece Deleuze ağırlıklı kalmayıp aynı zamanda Félix Guattari'nin bu kitabı da eklenince ve de buna ilaveten Guattari ile Negri'nin 1985 yılında çıkan "Yeni Özgürlük Alanları" kitabının çevirisi de eklendiğinde bir düşüncenin içinden geçmekte olduğumu söyleyebilirim. Tabii başka kitaplarda ve yazılarda söz ettiğim Alman ekoloji Yeşiller Hareketi'ni de eklemek lâzım. (Meclis'te o zamanlar kıyafet devrimi yapmışlardı. Blue Jean'ler ve hippie kıyafetleriyle orada söz almaya başlamaları vb.) Ve de 1980'lerin başında takip etmeye başladığım Beuys'un sanatsal ve ekolojik çalışmaları da buna eklendiğinde post-modern durumdaki ekoloji hareketinin önemi çok ehemmiyetli olmaya başladı benim için.

Türkiye'de Murray Bookchin'in Ayrıntı Yayınları tarafından çevrilip 1996 yılında basılan "Ekolojik Bir Topluma Doğru" kitabı, benim 1990 de çevirdiğim ve aynı zamanda yayınlanan Félix Guattari'nin Üç Ekoloji kitabına eklenmişti (ilk baskısı Hil Yayınları 1990) benim düşünce dünyamı şekillendirmeye başlamıştı.

1998'de Floransa'da gerçekleştirdiğim "Ekoloji ve Periferi" (Emre ve Müşerref Zeytinoğlu, İnci Eviner, Nilüfer Ergin, Hüseyin Bahri Alptekin, Şeyma Reisoğlu Nalça ve Tayfun Erdoğan) sergisi de bu anlamda sanat alanında yapılan belki de ilk ekoloji sergilerinden birisidir.

İddiası aynı "Küreselleşme: Devlet-Sefalet-Şiddet" sergisinde de olduğu gibi siyasi sorunların da ekolojik sorunların da dünyasal olduğu üzerine kuruluydu. Hem periferide hem de merkezde ekolojik yaklaşım birlikte işlemesi gereken bir durumdu. Tek yönlü değil, iç içe

⁷ <http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/sekerbanka-hes-borusu-hediye-ettiler-haberi-59877>

⁸ <http://www.e-skop.com/skopbulten/su-kaynaklarinin-kamusal-sanat-ekrani-fonunda-ozellestirilmesi/825>

geçen meselelerdi bunlar. O günkü Avrupa'daki ve neo-liberal ekonomilerin periferideki tarım politikalarının eleştirisini içinde barındırmaktaydı.

Yani dünyadaki iş bölümü üzerine kurulu yerel toprağı tek bir tarım biçimine sokan ve çeşitliliğı engelleyen bir dünyasal politikanın eleştirisini yapmaktaydı. Bu Monsanto mantığını getirmekteydi uzun zamandan beri hesaplanan politikalar. Mono-tarım üzerine kurulu ve toprağı nadasa bırakmayı ihmal eden bir beslenme politikasını yaşayan dünyasallaşmanın bir eleştirisini yapmaktaydı.

Daha sonra "Doğayla Bulaşmak" adlı sergi içinde (Akbank Sanat'da Levent Çalıkoğlu ile yaptığım) sanatçılar yine ekolojik sorunlara dokunmaktaydılar. Ayşe Erkmen, Seza Parker, İnci Eviner, Canan Tolon ile Ergin Çavuşoğlu doğal ekoloji ile insan ve hayvan ekolojisi ilişkileri üzerine düşünmekteydiler.

Seza Parker'in en başından beri çalışmalarında kullandığı malzemeler: Onun deyişiyile 'fakir (poor) malzemeler' vardır. Seza Parker'in sergileri çoğu kez ekoloji ile ilişkisini göstermektedir. Bilhassa eserleri arasında sayabileceğim: Parklar (İsimsiz (Park) 2012; savaş araçları koleksiyoncuları (Natür Mort), 2002) ve bahçeler (Gecenin Günü sergisi 2013) ve de dünyanın sular altında kalması üzerine olan (Absinthe sergisi 2015) Afgan mülteciler üzerine yaptığı videosu. Bunlar siyasi olarak tarım politikalarına karşı çıkanların, göçlerin, sürgünlerin ve mültecilerin ülkelerinden kaçıışı bilhassa Afrika'dan Avrupa'ya doğru yaygınlaştırmaları (ABD'de Güney Amerika'dan Kuzey'e doğru kaçışları) ve tabii bilhassa periferinin fakirleştirilmesi üzerine düşünen Seza Parker'in genel olarak eserlerini fakir malzemeleri ve konuları, onun hem malzeme olarak hem de içerik olarak bu konuları çalışmış olduğunu göstermektedir: Onun bu bakışı ve refleksiyonu bize sık sık beraber çalışma imkânları yaratmaktadır.

Aynı duyarlılığı Ayşe Erkmen'de görmek lâzım: Yerel olan ile deplase olan heykelleri (Rene Block'un Bienalinde Antrepo'nun asansörü 1996; Fulya Erdemci küratörlüğünde 2013 İstanbul Bienali ve Tünel meydanındaki heykeli Yeşil Avrupa şehirleri üzerine olan in-situ enstalasyonları (Lubliyanada yaptığım "Mırılrtı" sergisi 2017); su ve kirlenme sorunları (2011 'de 54. Venedik Bienali Türkiye Pavyonu, Plan-B projesi).

Bunlara ekleyeceğim: İnci Eviner'in insan psikesine dokunan tuhaflaşmış ve yabancılaşmış tipleri (1990lı yıllardan itibaren başlayan enstalasyonları, fotoğrafları ve desenleri). Tayfun Erdoğmuş'un tuvalerde kullandığı malzemeler, yapraklar vb. Ali Kazma'nın videolarındaki robotlaşma ve prekerleşme dünyası, ekolojik felaketlerin yerleri üzerine videoları. Geçtiğimiz aylarda Açikekran'da gösterdiğimiz Elmas Deniz'in ekoloji üzerine olan doğa manzaraları ve ağaçları konu eden videoları bunlara eklenebilir. Yine, Elif Çelebi'nin sanatta yeterlilik tezini erken tarihlerde, 'ekoloji' üzerine odaklaması ve "hayvanlar üzerine yaptığı desenleri ve videoları (Açikekran ve Krank Galeri de yaptığı sergileri). Bunlar sanırım Türkiye'de benim sayabileceğim ön örneklerdir.

Bu sanatçılar hep beraber çalışma imkanlarını, teorik olan ile sanatsal olanı birleştirmekte olduğundan dolayı bana önemli gelmektedir. Bu son İstanbul Bienali'nin (Yedinci Kıta) ekoloji üzerine odaklanması da bu anlamda artık sanat alanında yıllarca geliştirilmiş teorik ve sanatsal etkinliklere ekleneceğinden sonunda vardığı bir konu olarak umut verici ve iyi bir şeydir. Son olarak Vasıf Kortun ve Defne Koryürek de ekoloji meselesine direkt olarak fiziki bir şekilde girdiler son üç yıldır ve yaşamlarından bir 'ekolojik tavır' çıkartarak, sanatsal katkının bir yaşam biçimi olarak sunulmasının nasıl bir şey olduğunu herkese gösterdiler."

Şekerbank, çevre, Eczacıbaşı ve yakın dönem sanat tarihimiz dediğimizde akla gelen önemli sergilerden biri de şu an Tepebaşı'ndaki geçici mekânında hizmet veren İstanbul

Modern'de düzenlenmişti. Türkiye'den Elmas Deniz ve Canan Tolon ile Alper Aydın'ın katıldığı, geçmiş dönem İstanbul Bienali küratörlerinden Paolo Colombo ile Çelenk Bafra küratörlüğündeki bu sergi, Şekerbank ve Eczacıbaşı Topluluğu sponsorluğunda 2016'da izlenmişti ve "Yok Olmadan" başlığını taşıyordu.⁹

Neticede İstanbul Avrupa yakasındaki sahil düzenleme projelerinden İstanbul Modern de nasibini aldı. Antrepo bölgesindeki müze şu an yıkılmış durumda. Dolayısıyla 'yok olmadan' çevre konusunu da böylece sorumlulukla kayıt altına alan kurum halen, mimar Renzo Piano (Centre Pompidou, Paris mimarı) imzalı yeni evine, eski adresinde geri dönmek üzere halen gün sayıyor. Bu arada kurum yine ekoloji ve sanat ilişkisine değinen, Ergin Çavuşoğlu, Emre Hüner ve Ali Kazma'nın da yapıtlarını içeren uluslararası "Kayıp Cennet" sergisini 2011'de yine Paolo Colombo ve Levent Çalikoğlu imzası ile sanatseverlere sunmuştu. Bu anlamda, İstanbul Modern'e komşu DEPO İstanbul'da 2014'te yapılmış "İstanbul'un Artığı" sergisini de bu esnada not edebiliyoruz.

Sözlerimize *şimdilik* son verirken, Türkiye'de sanatın çevre ile ilişkisini gözle görünür kılan bir diğer sanat ve kültür projesi olarak Doğu Holding'in desteğiyle, Pozitif katkılarıyla düzenlenmiş kültür ve sanat girişimi Cappadox'u da anabiliyoruz. Etkinlik 2015-2018 tarihleri arasında farklı çerçeve ve sanatçılar eşliğinde düzenlendikten sonra 2020'ye dek kendini 'nadasa' bırakmış bulunuyor.¹⁰

Küratör Fulya Erdemci'nin Kevser Güler ve İlgin Deniz Akseloğlu ile hazırladıkları bu açık-doğal ve tarihsel alanda sanat festivaline baktığımızda, Özge Önderoğlu Akkuyu ile Emin Naci Akkuyu'nun 2009-2015 tarihleri arasında yaptıkları *Kapadokya'nın Florası* araştırma projesi ve kitabı çok kıymetli görünüyor. Yine Murat Şahinler'in bilgisayar mühendisi Can Altıneller ve sanat yapımcısı Engin Büke ile grafik tasarımcı Yakup Çetinkaya ile yaptıkları *Gündelik Yaşamda Jeolojik Modelleme: Boom!* isimli yerleştirme projeleri, HeraBüyüktaşçıyan'ın *Karşılıksız Aldınız, Karşılıksız Verin* adlı arkeo-tarımsal çalışması (2016), Alper Aydın'ın *Sığınak* performansı da önemli çalışmalardan. Keza İris Ergül'ün bölge varlıkları ile mitologyası üzerine çalıştığı *Bestarium Vocabulum* isimli çalışması, yine Serkan Taycan'ın *Hydro Lab Cappadocia* isimli araştırma bazlı ekolojik yapıtı, Ayşe Erkmen'in, Erdağ Aksel'in arazi sanatı 'heykel'leri, Nermin Er'in *Dinle* isimli açık alan yerleştirmeleri, Yasemin Özcan'ın *Dünya Hepimizin Anasıdır* videosu ve 'Dünyadan Çıkış'ı imleyen kamusal heykelini, ayrıca Yaşam Şaşmazer'in doğada ürettiği ve oraya konuştuğu *Tahrifat* isimli organik heykelini de buraya not düşmeyi gerekli görüyoruz. Cappadox bu yönüyle, içerdiği jeoloji turu ile de dosyamıza alınmayı hak ediyor.

Son söz yerine bu satırların yazıldığı esnada İstanbul yeni bir bienale doğru koştururken dört ayrı müze ve kültür yapısının da inşası sürüyor. Bu projelere açılışı beklenen İstanbul Resim Heykel Müzesi ile İstanbul Modern'in tam ortasında duran, Türkiye'nin Bilgili ve Doğu gibi kültür ve sanatta da etki sahibi olmaya çalışan ve önde gelen holdinglerinin işbirliği yaptığı ancak kimi protestolara da maruz kalan Galataport kruvaziyer limanı ve başka bir proje olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Haliç Tersanesi dönüşüm girişimi de dahil.

Bu satırları bugüne ne vakalar refakatinde geldiğimizi tekrar anımsayıp anlayabilmek üzere kaleme aldık. Bildiğimiz gibi kültür ve sanat her zaman toplu konut veya kamusal emlak yatırımları için hep bir meşru mazeret, bir kimlik sigortası olarak öne çıkarıldı. Bir zamanlar birçok kültürel etkinlik ve tartışmada işittiğimiz '*mutenalaştırma*'/'soylulaştırma'

⁹ https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/yok-olmadan_1777.html

¹⁰ <http://cappadox.com>

projeleri artık kentin dört bir yanını daha da sararken bir yandan dünya da artan sıcaklık ve dengesiz iklim-politika koşullarından nasibini alıyor.

Neticede sanatın bu koşullar altındaki işlevselliği, 'çevre' kaygısı yalnızca ekolojik değil, 'ekoloji' bir metafor ve kendi içinde politik, sosyal, ekonomik ve fiziksel düzeyde şeffağça, 'temiz'liği, hesap verebilirliği ve araçsallığı da tartışmaya sevk ediyor. Yapıtların kusurlara birer muska, sanatçının bu meselelere ve kaynaklarına birer oyuncak haline getirilmemesi, bugün eskisinden de fazla sanat ve kültür insanını ilgilendiriyor. Bu 'habitat'ta bir düzey kirliliğe ise ötekenden temiz olup olmadığını beklemek ya da temiz olduğunu iddia etmek anlamsız ve gülünç hale geliyor. Dolayısıyla sanatın samimiyeti ve eylemselliği, birçok sanat eserine yaklaştıkça eskisinden çok daha fazla umursanır hale gelmişe benziyor. Bu konuda en taze örnek ise Kraliyet Sanat Akademisi'nin 1500'ün üzerinde yapıtı buluşturduğu, 12 Ağustos'a değin izlenebilecek 251. yeni yıl sonu sergisinin ekolojik bir kaygıyla tasarlanmış oluşu.¹¹ Yine Akademi'nin programındaki Kasım 2019 tarihli çok önemli kurumlar arası bir sergi de "Eco-visionaries" başlığını taşımakta. Bu sergiye de daha şimdiden büyüteçle bakmanızı hararet ve hassasiyetle öneriyoruz.¹²

¹¹ <https://www.royalacademy.org.uk/exhibition/summer-exhibition-2019>

¹² <https://www.royalacademy.org.uk/exhibition/architecture-environment-eco-visionaries>